

ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ БАКАЛАВРІВ-ФІЗИОТЕРАПЕВТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПАТОЛОГІЧНА ФІЗІОЛОГІЯ»

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES BACHELORS-PHYSIATRISTS IN THE STUDY OF THE DISCIPLINE “PATHOLOGICAL PHYSIOLOGY”

Стаття присвячена вирішенню актуальної проблеми сьогодення – формуванню фахових компетентностей майбутніх працівників галузі охорони здоров'я. Сьогодні в Україні відбуваються значні зміни в усіх сферах життя. Новий напрямок розвитку країни, інтеграція у європейську спільноту, реформування багатьох галузей зумовили зміни й у сфері освіти. Як і раніше, роботодавці вимагають підготовки фахівців, котрі б мали високий рівень знань, умінь і навичок роботи у своїй конкретній галузі. Сучасний фахівець галузі охорони здоров'я має бути як носієм фундаментальних знань із медицини, так і висококомпетентним професіоналом. Професія фахівця з фізичної терапії є порівняно новою, що зумовлює підвищений інтерес науковців до проблем професійної підготовки майбутніх спеціалістів. Аналіз вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних джерел свідчить, що питанню компетентнісного підходу у процесі підготовки майбутніх лікарів-фізіотерапевтів приділяється багато уваги, але переважна кількість праць розглядає суто теоретичні аспекти. Майже немає робіт, які б висвітлювали прикладні методи, що розглядають питання формування фахових компетентностей за дисциплінами. У статті наведені навчально-методичні засоби, які використовуються викладачами кафедри нормальної та патологічної фізіології НФаУ для формування фахових компетентностей бакалаврів-фізіотерапевтів під час вивчення дисципліни «Патологічна фізіологія». Для формування різних фахових компетентностей викладачі кафедри використовують як традиційні навчальні методи – пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний виклад, частково-пошуковий, дослідницький, так і інноваційні – проведення практичного заняття методом навчального модуля; розв'язання практичних задач аналітичного або графічного змісту, проведення ділових ігор, брейнстормінгів; підготовка здобувачами вищої освіти публічних виступів. Кожна фахова компетенція розглянута окремо. Представлено різні навчальні методи, що використовуються викладачами, та компоненти, які необхідно задіяти здобувачам вищої освіти під час вивчення дисципліни «Патологічна фізіологія» для формування кожної фахової компетентності.

Ключові слова: професійна освіта, фахова компетентність, методи навчання, фізична терапія, патологічна фізіологія.

The paper discusses the recent problem of modernity – the formation of professional competencies of future health care professionals. Today in Ukraine there are significant changes in every area of life. New departures of country development, integration into the European community, reforming of industries have caused changes in educational sector. In the same way as before, the employers require training of specialists who have a high level of knowledge, skills and abilities in their specific area. A modern health care professional should be a carrier of fundamental knowledge in the area of medicine and a highly competent professional at the same time. The profession of specialists in physical therapy is relatively new, which be a big draw of scientists into the problem of professional training of future specialists. The analysis of national and foreign scientific and pedagogical papers shows that implement the increased focus on the issue of outcome-based approach in the training of future physiatrist, but the vast majority of scientific and pedagogical papers consider just theoretical aspects. At the same time, there are almost no applied scientific and pedagogical articles that describe the formation of professional competencies in disciplines. The paper presents teaching and learning cases used by teachers of the Department of Physiology and Pathological Physiology of NUPh for the formation of professional competencies of bachelors-physiatrist in the discipline “Pathological Physiology”. In the formation of various professional competencies, teachers of the department use both traditional teaching methods – explanatory-illustrative, reproductive, problem-solving, partial-search, research, and innovative methods – conducting practical classes by the method of educational module; solving practical problems of analytical or graphic content, conducting business games, brainstorming; preparation of public speeches by students. Each professional competence is considered separately. The teaching methods used by teachers and the components that need to be used by higher education students during the study of the discipline “Pathological Physiology” for the formation of each professional competence are presented.

Key words: professional education, professional competence, teaching methods, physical therapy, pathological physiology.

УДК 378.4:372.8
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/30-1.13>

Кононенко Н.М.,
докт. мед. наук, професор,
завідувачка кафедри нормальної та патологічної фізіології
Національного фармацевтичного університету

Гнатюк В.В.,
докт. мед. наук, доцент,
доцент кафедри нормальної та патологічної фізіології
Національного фармацевтичного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні в Україні відбуваються значні зміни в усіх сферах життя. Новий напрямок розвитку країни, інтеграція у європейську спільноту, реформування багатьох галузей зумовили зміни й у сфері освіти. Як і раніше, роботодавці вимагають підготовки

фахівців, котрі б мали високий рівень знань, умінь і навичок [2, с. 13]. Випускники вищих навчальних закладів мають бути ініціативними, відповідальними, цілеспрямованими, мобільними, прагнути до інновацій, бути готовими до самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення за умов швидкого

розвитку нинішнього суспільства [14, с. 43]. Сучасний фахівець галузі охорони здоров'я має бути як носієм фундаментальних знань із медицини, так і висококомпетентним професіоналом. Знання, отримані під час навчання, повинні забезпечити успіх у професійній діяльності, сприяти вирішенню проблем кожного конкретного пацієнта з опорою на науковий підхід і практичні навички [1, с. 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних джерел свідчать, що питанню компетентнісного підходу у процесі підготовки майбутніх лікарів приділяється багато уваги. Поряд з існуванням суто теоретичних робіт, які розглядають загальні поняття компетентностей і способи їх формування [6, с. 185; 10, с. 86], майже немає праць, присвячених прикладним питанням формування фахових компетентностей за різними дисциплінами [5, с. 190; 8, с. 101; 16, с. 53]. Професія фахівця з фізичної терапії є порівняно новою, що зумовлює підвищений інтерес науковців до проблем професійної підготовки таких фахівців. Сьогодні достатньо наукових статей щодо професійної підготовки лікарів-фізіотерапевтів, але вони переважно розглядають теоретичні питання формування фахових компетентностей [11, с. 183; 12, с. 195; 13, с. 227–235].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Досягнення високого рівня фахової компетентності є стратегічною метою професійної підготовки медичної та фармацевтичної освіти. Компетентнісний підхід не є новим для системи вищої освіти. Підготовка майбутніх лікарів у цьому контексті є складною інтеграцією специфіки медичної освіти, сучасних тенденцій у практичній охороні здоров'я та світового досвіду реформування галузі, а отже, вимагає конкретних навчально-методичних засобів. Наукові роботи, які б розглядали конкретні методи викладання та засоби методичного забезпечення для формування фахових компетентностей за певними дисциплінами, що вивчають майбутні фізіотерапевти, нам не зустрілися.

Мета статті – продемонструвати навчально-методичні методи, які використовуються на кафедрі нормальної та патологічної фізіології Національного фармацевтичного університету (м. Харків), для формування фахових компетентностей майбутніх бакалаврів-фізіотерапевтів.

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх лікарів-фізіотерапевтів другого (магістерського) рівня в Україні відбувається у вищих медичних навчальних закладах, як регламентовано Законом України «Про вищу освіту» (2014), Законом України «Про освіту» (2017). У 2018 р. Наказом МОН України був затверджений Стандарт вищої освіти з підготовки фахівців за спеціальністю «227 Фізична терапія, ерготерапія» пер-

шого (бакалаврського) рівня [7], а з 2019 р. на базі НФаУ розпочата підготовка майбутніх бакалаврів-фізіотерапевтів. Згідно з освітньо-професійною програмою «Фізична терапія» однією із дисциплін, яку необхідно опанувати майбутнім фізіотерапевтам, є «Патологічна фізіологія».

У сучасній практиці використовують термін «компетенція», що в перекладі з латинської («competentia») означає коло питань, у яких людина обізнана, тобто володіє пізнанням і досвідом. Компетентнісна людина в певній галузі володіє відповідними знаннями та здібностями, що дозволяє їй судити про цю галузь і ефективно діяти в ній [10, с. 85]. У Національній рамці кваліфікацій (2011), котра стала основою для впровадження змін у розвиток української освіти відповідно до вимог європейських стандартів, зазначено, що «компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, яка визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та / або подальшу навчальну діяльність» [9, с. 2]. Певні очікування, які мають роботодавці від компетентного працівника, змушують використовувати сучасні методи навчання, комп'ютерні технології. Саме тому компетентнісний підхід, котрий потребує теоретичного та методичного забезпечення в різних галузях науки, є важливим питанням розвитку та становлення освіти.

Фахова компетентність лікаря або фармацевта формується у процесі навчання у виші та вдосконалюється впродовж усієї професійної діяльності. Фахові компетентності формуються завдяки таким компонентам, як: гносеологічний (отримання і накопичення нових знань); діяльнісний (вміння, навички); особистісний (професійно-особистісні якості); рефлексивний (здатність до самооцінки); мотиваційно-ціннісний (мотиви та ціннісне ставлення); комунікативний (володіння навичками спілкування з людьми, вміння роботи в колективі); інформаційний. Всі ці компоненти пов'язані між собою й утворюють єдине ціле у свідомості студента, а їх взаємозв'язок здійснюється за рахунок систем комунікацій [15, с. 38]. Формування будь-яких знань і набуття компетенцій неможливі без використання тих чи інших методів і форм навчання.

Метод (від грец. *metodos* – шлях до чогонебудь) означає спосіб діяльності, спрямованої на досягнення певної мети.

Метод навчання – спосіб упорядкованої взаємозв'язаної діяльності викладача та студентів, спрямованої на вирішення завдань освіти [3, с. 234].

Методи навчання, які використовує сучасна вища школа, поділяються на традиційні (лекція, семінар, практичне заняття) та інноваційні (ділова

гра, брейнстормінг («мозковий штурм»), діалог Сократа, аналіз конкретних ситуацій, активне програмове навчання, ігрове проектування, публічний виступ та ін.). Відповідно до характеру пізнавальної діяльності студентів із засвоєння змісту виділяють такі традиційні методи, як пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний виклад, частково-пошуковий і дослідницький (І. Лернер, М. Скаткін) [4, с. 190]. До інноваційних методів навчання відносять ще й навчальні модулі, які мають п'ять складових частин: структурно-логічні схеми (виділяють основні блоки знань із теми, що вивчається); навчальну карту (встановлюється ієрархія елементів, які вивчаються); вибіркові тести для контролю (чи самоконтролю); задачі аналітичного чи графічного змісту (для контролю чи самоконтролю на більш високому рівні (на рівні умінь і навичок) і лабораторні (практичні) роботи дослідницького характеру, що сприяють становленню та закріпленню знань із теорії [3, с. 235].

«Патологічна фізіологія» належить до фундаментальних медико-біологічних дисциплін, що формує у здобувачів вищої освіти (ЗВО) здатність трактувати основні поняття загальної нозології, розуміти причини, механізми розвитку та прояви типових патологічних процесів і найбільш поширених захворювань, аналізувати, робити висновки щодо причин і механізмів функціональних, метаболічних, структурних порушень органів і систем організму при захворюваннях. Метою вивчення цієї дисципліни є фундаментальна підготовка з питань етіології та патогенезу патологічних процесів, станів, хвороб і набуття практичних навичок для подальшої професійної діяльності фізичного терапевта й ерготерапевта. У процесі опанування основних завдань «Патологічної фізіології» ЗВО мають набути такі фахові компетентності:

1) Здатність пояснити пацієнтам, клієнтам, родинам, членам міждисциплінарної команди, іншим медичним працівникам потребу у заходах фізичної терапії, принципи їх використання і зв'язок з охороною здоров'я.

2) Здатність трактувати патологічні процеси та порушення і застосовувати для їх корекції придатні засоби фізичної терапії.

3) Здатність володіти аналізом і вести дискусію на медико-біомедичні та соціальні теми, пов'язані з аспектами фізичної терапії.

4) Здатність провадити професійну діяльність відповідно до потреб здоров'я, культурних цінностей і традицій населення України [7].

Відповідно до кожної компетентності у навчальному процесі кафедрою нормальної та патологічної фізіології НФаУ використовуються як традиційні, так і інноваційні методи навчання. Проведення практичного заняття базується на методі навчального модуля з використанням тестових

завдань, практичних задач аналітичного або графічного змісту, опанування практичних навичок.

Перша фахова компетентність – «здатність пояснити пацієнтам, клієнтам, родинам, членам міждисциплінарної команди, іншим медичним працівникам потребу у заходах фізичної терапії, принципи їх використання і зв'язок з охороною здоров'я» – формується шляхом набуття ЗВО теоретичних знань стосовно різних патологічних процесів, станів, хвороб під час прослуховування лекцій, підготовки до практичних занять, самостійної роботи й обов'язкового усного розбору з поясненням складних теоретичних питань впродовж практичного заняття. Перелік навчальних тем, що вивчають у ЗВО під час опанування дисципліни «Патологічна фізіологія», зумовлений саме тими хворобами, з якими у майбутньому будуть стикатися та працювати фізіотерапевти й ерготерапевти. Під час навчального процесу викладачі постійно акцентують увагу студентів на тому, яким чином знання за певною темою у майбутньому знадобляться лікарю-фізіотерапевту. Формування цієї компетентності відбувається шляхом пояснювально-ілюстративного, репродуктивного методів. Компонентами цієї компетентності є гносеологічний, діяльнісний, комунікативний, особистісний.

Наступна фахова компетентність стосується «здатності трактувати патологічні процеси та порушення і застосовувати для їх корекції придатні засоби фізичної терапії» та є обов'язковою умовою педагогічного процесу при вивченні дисципліни. Її формування досягається шляхом самостійної роботи ЗВО з методичними матеріалами, розробленими на кафедрі – «Робочий зошит для практичних занять та самостійної роботи», «Методичні рекомендації для ЗВО», які містять тестові завдання для самоконтролю та самостійної роботи під час заняття; розв'язанням практичних задач аналітичного або графічного змісту; виконанням практичних робіт по опануванню практичних навичок за дисципліною; проведенням ділових ігор, брейнстормінгів; підготовкою ЗВО публічних виступів за питаннями самостійної роботи. Ця компетентність формується також завдяки контрольним заходам упродовж вивчення дисципліни. Навчальними методами формування цієї компетентності є репродуктивний, проблемний виклад, частково-пошуковий. Під час формування цієї компетентності студенту необхідно задіяти гносеологічний, інформаційний, діяльнісний компоненти.

Для формування наступної компетентності – «здатність володіти аналізом і вести дискусію на медико-біомедичні та соціальні теми, пов'язані з аспектами фізичної терапії» – викладачами використовується проблемний, дослідницький, частково-пошуковий методи. ЗВО необхідно задіяти гносеологічний, інформаційний, особистісний компоненти. Формування цієї компетентності

досягається шляхом роботи ЗВО із практичними завданнями під час кожного практичного заняття. Практичне завдання є описом конкретної клінічної ситуації – хвороби, патологічного стану або процесу. Студенту необхідно провести аналіз певної клінічної ситуації, зробити висновок, сформулювати свою думку-відповідь та обґрунтувати її.

Остання фахова компетентність – «здатність провадити професійну діяльність відповідно до потреб здоров'я, культурних цінностей і традицій населення України» – нерозривно пов'язана з попередніми та логічно впливає із них. Засобами, що сприяють формуванню цієї компетентності, є проведення занять українською мовою, виховання поваги до культурних цінностей та особистостей нашої країни, знайомство з основними правовими документами нашої держави, що стосуються організації охорони здоров'я населення. Саме для цієї компетентності дуже важливим, на нашу думку, є мотиваційно-ціннісний компонент, завдяки якому майбутні фахівці зможуть оволодіти усіма необхідними знаннями для майбутньої професії.

Висновки. Таким чином, формування фахових компетентностей під час вивчення дисципліни «Патологічна фізіологія» відбувається завдяки використанню різних навчально-методичних методів, які передбачають не тільки оволодіння здобувачами вищої освіти певним об'ємом знань, умінь і навичок, а й здатність до постійного самовдосконалення та професійного розвитку впродовж всієї професійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Авраменко Т.П. Державна політика щодо кадрового забезпечення сфери охорони здоров'я в умовах системних змін в Україні. *Завдання держави у забезпеченні ефективної кадрової політики системи охорони здоров'я* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 22 квіт 2015) / за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.М. Князевича, Н.О. Васюк. ДКС-Центр, 2015. С. 3–6.
2. Випускники українських ВНЗ очима роботодавців. Київський міжнародний інститут соціології. 2012. URL: https://www.yourcompass.org/docs/Employees%20on%20University_Graduates.pdf.
3. Демченко Н.М., Мішук К.О., Золотарьова Р.Л. Методи навчання у вищій школі. *Актуальні проблеми сучасної медицини. Вісник Української стоматологічної академії*. 2012. Т. 12. № 1/2. С. 234–237.
4. Зайченко І.В. Педагогіка : підручник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 608 с.

5. Макаренко В. Критерії сформованості фахових компетентностей майбутніх лікарів у процесі природничо-наукової підготовки. *Витоки педагогічної майстерності*. 2016. Вип. 18. С. 188–194.

6. Мороховець Г., Макаренко О., Стеценко С. Формування професійної компетентності майбутнього лікаря к педагогічна проблема. *Витоки педагогічної майстерності*. 2017. Вип. 20. С. 183–188.

7. Наказ Міністерства освіти і науки України № 1419 від 19 грудня 2018 р. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 22 «Охорона здоров'я», спеціальність 227 «Фізична терапія, ерготерапія». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/227-fizichna-terapiya-ergoterapiya-bakalavr.pdf>.

8. Пайкуш М. Формування фахових компетентностей майбутнього лікаря шляхом інтеграції природничо-наукових і професійно-практичних дисциплін. *Молодь і ринок*. 2018. № 6 (161). С. 98–102.

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF/paran12#n12>.

10. Саенко М. Содержание и структура профессиональной компетентности будущих врачей. *Наукові записки. Серія: педагогіка*. 2018. № 1. С. 83–89.

11. Сірман О.В. Професійна компетентність фізіотерапевтів. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2018. Вип. 1. С. 182–187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppog_2018_1_27.

12. Суворова Я.В. Структура та зміст професійної компетентності майбутнього фахівця з фізичної терапії. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2018. Вип. 62. С. 194–198.

13. Сущенко О. Теоретичні основи формування професійної компетентності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 4 (78). С. 226–237.

14. Федоренко Н.І. Молоді фахівці на ринку праці: особливості відбору персоналу. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2015. № 2. С. 40–43.

15. Шамсутдинова Т.М. Формирование профессиональных компетентностей студентов в контексте информатизации высшего образования. *Открытое образование*. 2013. № 6. С. 36–44.

16. Lomakina Yu.V., Bulyk R.Ye., Tymofieva M.P., Fedoniuk L.Ya., Muzyka N.Ya. A technology of communicative competence development of future doctors in the process of professional training. *Медицина освіта*. 2020. № 1. С. 50–55.